

Suuri valiokunta

Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi yritysten kestävästä toimintaa koskevasta huolellisuusvelvoitteesta ja direktiivin (EU) 2019/1937 muuttamisesta (KOM(2022) 71 lopullinen)

Valtioneuvostolle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvosto on toimittanut eduskunnalle jatkokirjelmän UJ 50/2023 vp - U 35/2022 vp komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi yritysten kestävästä toimintaa koskevasta huolellisuusvelvoitteesta ja direktiivin (EU) 2019/1937 muuttamisesta (KOM(2022) 71 lopullinen).

Asiantuntijat

Suuren valiokunnan työjaosto on kuullut:

- lainsäädäntöneuvos Juha Jokinen, oikeusministeriö
- erityisasiantuntija Johannes Koskenniemi, oikeusministeriö
- lainsäädäntöneuvos Kirsi Pulkkinen, oikeusministeriö
- hallitussihteeri Sami Teräväinen, työ- ja elinkeinoministeriö

Suuren valiokunnan työjaosto on saanut kirjallisen lausunnon:

- Elinkeinoelämän keskusliitto EK ry
- Finnish Business & Society ry (FIBS)
- Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry, Akava ry, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry
- UN Global Compact Network Finland
- Yritysvastuuoikeuden yhdistys ry
- YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI)
- Centre for Corporate Responsibility (CCR) - Hanken

Valiokunnan lausunto SuVL 1/2024 vp

VALTIONEUVOSTON JATKOKIRJELMÄ

Ehdotus

Komissio antoi 23.2.2022 ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi yritysten kestävästä toiminnasta koskevasta huolellisuusvelvoitteesta ja direktiivin (EU) 2019/1937 muuttamisesta (KOM(2022) 71 lopullinen). Ehdotusta on käsitelty Ranskan, Tšekin, Ruotsin ja Espanjan puheenjohtajakausilla neuvoston yhtiöoikeustyöryhmässä.

Neuvoston yleisnäkemyksensä hyväksyttiin kilpailukykyneuvoston kokouksessa 1.12.2022. Neuvoston neuvottelumandaattia kolmikantaneuvotteluihin päivitettiin Coreper I -kokouksessa 15.11.2023. Euroopan parlamentti hyväksyi oman kantansa 1.6.2023. Parlamentin, neuvoston ja komission välisiä kolmikantaneuvotteluja, jäljempänä myös trilogit, käytiin 8.6.-13.12.2023.

Poliittinen sopu saavutettiin trilogissa 13.12.2023. Säädöksen tekninen viimeistely jatkui edelleen Belgian puheenjohtajakauden alussa. Neuvoston on tarkoitus päättää neuvottelutuloksen hyväksymisestä Coreper I -kokouksessa 9.2.2024.

Yritysvastuudirektiivin tavoitteena on ihmisoikeuksien kunnioittamisen ja ympäristösuojelun globaali lisääminen vaikuttamalla siihen, että yritykset huomioivat kestävyysseikat aiempaa kattavammin päätöksenteossaan. Direktiivin mukaisen asianmukaisen huolellisuuden velvoitteen tavoitteena on saada yritykset arvioimaan ja hallinnoimaan ihmisoikeus- ja ympäristöriskejä ja -vaikutuksia omissa toiminnoissa, liikekumppanien toiminnassa ja näiden arvoketjuissa. Sääntely muodostaa kokonaisuuden yhdessä 31.12.2023 kansallisesti voimaan tuleen kestävyysraportointisääntelyn (muun muassa lait 1249/2023 kirjanpitolain muuttamisesta ja 1250/2023 tilintarkastuslain muuttamisesta) kanssa, jonka mukainen raportointivelvoite käytännössä kattaa toimenpiteet, joihin yritysvastuudirektiivi velvoittaa yrityksiä ryhtymään.

Direktiivi olisi luonteeltaan maksimiharmonisointia haitallisten vaikutusten tunnistamista, ehkäisemisestä, lieventämisestä ja lopettamista koskevien velvoitteiden osalta eli jäsenvaltiot eivät voisi näiltä ryhtyä direktiivin säännöksiä pidemmälle menevään sääntelyyn.

Soveltaminen

Yleinen soveltamisala

Direktiivi koski ensinnäkin suuria yli 500 hengen yrityksiä, joiden liikevaihto on yli 150 miljoonaa euroa. Direktiivi koski myös riskipitoisilla aloilla toimivia yrityksiä, jotka työllistävät yli 250 henkeä ja joiden liikevaihto on yli 40 miljoonaa euroa. Riskipitoisiksi aloiksi säädetään direktiivin liitteessä tekstiili- ja nahkatuotteiden valmistus, maaja metsätalous, elintarvikkeiden ja juomien valmistus ja tukkumyynti ja kaivannaisteollisuus, kun vähintään 50 prosenttia liikevaihdosta tulee näiltä aloilta. Trilogeissa riskipitoisiin aloihin lisättiin myös rakennusala. Riskipitoisten alojen NACE-koodit säädetään tarkemmin direktiivin liitteessä II.

Direktiivi mahdollistaisi asianmukaista huolellisuutta koskevan velvoitteen hoitamisen konsernitason soveltamisalaan kuuluvan emoyhtiön toimesta. Trilogeissa direktiiviin lisättiin kiertolau-

Valiokunnan lausunto SuVL 1/2024 vp

sekkeet, joilla varmistetaan, että kynnyksarvoja sovellettaisiin myös konsernitasolla EU:n konsolidoidun tilinpäätöksen raja-arvot ylittäviin yrityksiin, pois lukien ne konserniin kuuluvat, jotka eivät osallistu tytäryhtiöiden johtamiseen tai operatiivisiin päätöksiin. Franchise-yritykset kuuluisivat myös soveltamisalaan, jos rojaltien määrä ylittää 7,5 miljoonaa euroa ja liikevaihto on vähintään 40 miljoonaa euroa unionissa.

Velvoitteet koskisivat myös EU:n ulkopuolisia yrityksiä niiden toimiessa EU:n alueella, kun ne täyttävät direktiivissä säädettävät raja-arvot. Direktiivin soveltamisalaan kuuluvasta arvoketjun osasta käytetään direktiivissä termiä toimintaketju. Yrityksen toimintaketju kattaisi koko tuotantoon ja markkinoille saattamiseen liittyvän ketjun (arvoketjun ns. upstream-osa). Yrityksen loppupään arvoketjusta (arvoketjun ns. downstream-osa) on rajattu ulos tuotteen käytön aikaisia tilanteita eräissä tilanteissa. Tuotteen kuluttajakäyttö ja tuotteiden käyttö aiotun ja kohtuudella enakoitavissa olevan käyttötarkoituksen vastaisesti eivät kuuluisi soveltamisalaan. Soveltamisalaan kuuluisi toiminta, joka liittyy tuotteen jakeluun, kuljetukseen, varastointiin ja hävittämiseen, mukaan lukien purkaminen, kierrätys, kompostointi tai kaatopaikalle sijoittaminen, jos liikekumppanit harjoittavat kyseistä toimintaa suoraan tai välillisesti yrityksen puolesta tai sen lukuun. Toimintaketju ei myöskään kata vientivalvonnan alaisia tuotteita (esim. kaksikäyttötuotteiden, sotilasmateriaalin ja aseet) sen jälkeen, kun tuotteen vienti on hyväksytty.

Soveltaminen finanssialaan

Neuvoston yleisnäkemyksessä jäsenvaltioille annettiin optio soveltaa direktiiviä finanssialaan. Neuvoston mandaattia muutettiin trilogien aikana niin, että se mahdollistaa finanssialan sulkemisen pois soveltamisalasta kokonaan. Trilogeissa sovittiin sääntelyn soveltamisesta finanssialaan ainoastaan toimintaketjun alkupäässä (upstream-osa) ja ilmastomuutosta koskevan 15 artiklan osalta. Finanssialaan soveltaminen kokonaisuudessa sisällytettäisiin direktiivin uudelleentarkistelulausekkeeseen. Rajausta tarkoittaa, että direktiiviä ei, muun finanssialan tavoin, myöskään sovellettaisi kansallisia eläkejärjestelmiä ylläpitävien eläkelaitosten toimintaketjujen loppupään (downstream-osa) osalta.

Asianmukaisen huolellisuuden velvoite

Huolellisuusvelvoitteen sisällyttäminen yrityksen toimintapolitiikkaan ja riskien hallintajärjestelmiin Yrityksellä tulisi olla toimintapolitiikka, miten se käytännössä hallinnoi eli tunnistaa, ehkäisee, lieventää ja pysäyttää toiminnastaan aiheutuvia haitallisia ihmisoikeus- ja ympäristövaikutuksia toiminnoissaan. Yrityksen olisi laadittava käytännösäännöt (code of conduct) koskemaan omaa henkilöstöään, tytäryhtiöitään ja liikekumppaneitaan.

Haitallisten vaikutusten tunnistaminen ja priorisointi

Yrityksen olisi toteutettava toimenpiteitä tunnistaaakseen toteutuneet ja mahdolliset haitalliset vaikutukset ihmisoikeuksiin ja ympäristöön. Toimenpiteisiin kuuluvat muun muassa kartoitukset alueista ja toiminnoista, missä vaikutukset ovat todennäköisimpiä, raportit ja tietojen kerääminen ja sidosryhmien kuuleminen. Yritysten olisi priorisoitava vaikutukset niiden vakavuuden ja todennäköisyyden perusteella.

Valiokunnan lausunto SuVL 1/2024 vp

Haitallisten vaikutusten ehkäiseminen, lieventäminen ja lopettaminen Direktiivi sisältää haitallisten ihmisoikeus- ja ympäristövaikutusten tunnistamista, ehkäisemistä, lieventämistä ja pysäyttämistä koskevat velvoitteet. Ehkäisyä, lieventämistä ja lopettamista koskevat tarkemmat velvoitteet sisältävät esimerkiksi toimintasuunnitelman laatimisen, sopimusvakuuksien hakemisen ja sopimusketjutuksen, liikeyhteistyön tukemista koskevat velvoitteet (rahoitus, lainat, ohjaus, koulutus) ja taloudelliset investoinnit johtamis- tai tuotantoprosesseihin ja -rakenteisiin.

Asianmukaisten toimenpiteiden määrittelemiseksi otettaisiin huomioon yrityksen osallisuus ja myötävaikutus haitallisiin vaikutuksiin ja kyky vaikuttaa haitallisen vaikutuksen aiheuttaneeseen liikeyhteistyöön. Jos direktiivissä säädetyillä keinoilla ei pystyttäisi ehkäisemään, lieventämään tai pysäyttämään haitallisia vaikutuksia, veloitetaan pidättäytymään liikesuhteiden jatkamisesta ja viimekädessä liikesuhteiden katkaisemiseen. Direktiivissä säädetään tarkemmin menettelyä koskevista edellytyksistä.

Sidosryhmien osallistaminen

Direktiivi sisältää velvoitteet sidosryhmien kuulemisesta eri tilanteissa ja oman toiminnan vaikutuksia arvioitaessa.

Korjaavat toimenpiteet

Yrityksen olisi tarjottava korjaavia toimenpiteitä, jos se on yksin tai yhdessä aiheuttanut todellisen haitallisen vaikutuksen. Korjaavia toimenpiteitä koskevat säännökset lisättiin mukaan tilanteissa.

Seuranta ja tiedottaminen

Yritysten tulee seurata toimenpiteidensä vaikutuksia säännöllisesti (vähintään 24 kk välein), aina merkittävien muutosten jälkeen ja aina kun on perusteltua syytä olettaa, että on syntymässä uusi merkittävän haitallisen vaikutuksen riski. Direktiivi sisältää lisäksi niille yrityksille, jotka eivät kuulu kestävyysraportointidirektiivin (CSRD) mukaisten raportointivaatimusten piiriin, velvoitteet viestiä julkisesti toimintansa vaikutuksista.

Haitalliset vaikutukset

Haitalliset vaikutukset eli yritysten huolellisuusvelvoitteella ehkäistävät asiat määräytyisivät direktiivin liitteessä mainittujen kansainvälisten sopimusten perusteella.

Haitalliset ihmisoikeus- ja ympäristövaikutukset määräytyisivät direktiiviehdotuksen liitteessä I listattujen monenvälisten valtiosopimusten ja kansainvälisten sitoumusten perusteella. Direktiiviehdotuksen liitteen I osassa I luetellaan kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin sisältyvät oikeudet ja kiellot sekä ihmisoikeuksia, perusvapauksia ja työelämän oikeuksia koskevat yleissopimukset. Liitteen I osassa II puolestaan luetellaan ympäristöllisiin yleissopimuksiin sisältyvien kansainvälisesti tunnustettujen tavoitteiden ja kieltojen rikkomista koskevat kohdat.

Valiokunnan lausunto SuVL 1/2024 vp

Haitallisia vaikutuksia olisivat muun muassa ihmisoikeuksien toteutumiseen liittyvät ongelmat, kuten pakkotyö, lapsityö, järjestäytymisvapauden ja kollektiivisen neuvotteluoikeuden puute, riittämätön työterveys ja -turvallisuus sekä ympäristövaikutukset, kuten kasvihuonekaasupäästöt, saastuminen, luontokato ja ekosysteemien rappeutuminen.

Valitusmenettely ja ilmoitusten tekeminen

Yritysten olisi pantava toimeen menettelyt, jotka mahdollistavat sidosryhmille ja haitallisten vaikutusten kohteeksi joutuneille valituksen tekemisen suoraan yrityksille, jos niillä on perusteltuja huolia yrityksen arvoketjussa ilmenevistä haitallisista vaikutuksista. Yrityksen on annettava valituksen tehneelle taholle perustelut, onko valitus ollut aiheeton vai aiheellinen ja tarvittaessa ryhdyttävä direktiivin mukaisiin toimiin vaikutusten minimoimiseksi. Lisäksi yritysten olisi perustettava ilmoituskanava, joka on suunnattu sidosryhmille ja vaikutusten kohteena oleville tahoille haitallisista vaikutuksista ilmoittamista varten.

Ilmastonmuutoksen torjunta

Siirtymäsuunnitelma

Yritysten tulee tehdä ja ottaa käyttöön siirtymäsuunnitelma, jolla yrityksen liiketoimintamalli ja strategia mukautetaan Pariisin ilmastosopimuksen 1,5° ilmaston lämpenemisen rajan kanssa sekä kestäväan talouteen siirtymisen ja ilmastoneutraaliuden saavuttamisen kanssa. Suunnitelmassa on erityisesti yksilöitävä yrityksen kohtuudella saatavilla olevien tietojen perusteella sen keskipitkän aikavälin ja vuoden 2050 ilmastoneutraaliustavoitteet, ja tarvittaessa yrityksen osallisuus hiileen, öljyyn ja kaasuun liittyvälle toiminnalle.

Siirtymäsuunnitelman olisi sisällettävä

- a) ilmastonmuutokseen liittyvät aikasidonnaiset tavoitteet vuoteen 2030 mennessä ja viiden vuoden välein vuoteen 2050 saakka ja tarvittaessa kasvihuonekaasujen absoluuttiset päästövähennystavoitteet vaikutusalueen 1, vaikutusalueen 2 ja vaikutusalueen 3 kasvihuonekaasupäästöjen osalta.
- b) kuvaus määritetyistä hiilestä irtautumista edistävästä tekijöistä ja a-kohdassa tarkoitettujen tavoitteiden saavuttamiseksi suunnitelluista toimista, mukaan lukien tarvittaessa yrityksen tuote- ja palveluvalikoiman muutokset ja uusien teknologioiden käyttöönotto;
- c) selvitys ja kvantifiointi investoinneista ja rahoituksesta, joilla tuetaan siirtymäsuunnitelman täytäntöönpanoa;
- d) kuvaus hallinto-, johto- ja valvontaelinten asemasta suunnitelmassa.

Siirtymäsuunnitelmaa olisi päivitettävä 12 kuukauden välein.

Ilmastonmuutoksen torjuntaa koskevaa tekstiä on trilogivaiheessa yhdenmukaistettu mahdollisimman pitkälle yritysten kestävyysraportointia koskevan direktiivin (CSRD) kanssa ja lisätty

Valiokunnan lausunto SuVL 1/2024 vp

sääntelyn velvoittavuutta ryhtyä käytännön toimenpiteisiin. Kestävyyseraportointidirektiivin kattamien yritysten ei tarvitsisi tehdä erillistä suunnitelmaa, vaan suunnitelman laatimista koskeva velvoite katettaisiin raportointidirektiivin vaatimuksilla, joiden sisältö on yhdenmukainen yritysvastuudirektiivin kanssa.

Lisäksi direktiivi sisältäisi kattavat uudelleentarkastelulausekkeet ilmastonmuutoksen torjuntaa koskevasta velvoitteesta ja direktiivin sopimusliitteestä.

Kannustimet

Yrityksillä, joiden palveluksessa on keskimäärin yli 1 000 työntekijää, olisi oltava asianmukainen politiikka siirtymäsuunnitelman täytäntöönpanon edistämiseksi muun muassa hallinto-, johdanto- tai valvontaelinten jäsenille tarjottavien taloudellisten kannustimien avulla. Tältä osin on huomionarvoista, että säännöksen soveltamisala vaikuttaa rajatummalta kuin direktiivin yleinen soveltamisala.

Seuraamukset ja valvonta

Sääntely sisältää viranomaisvalvontaa koskevat velvoitteet ja velvoitteet valvontaviranomaisten välisestä yhteistyöstä. Valvontaviranomaisilla olisi oltava asianmukaiset valtuudet ja resurssit mukaan lukien valtuudet pyytää tietoja ja tehdä tutkimuksia ja tarkastuksia. Valvontaviranomainen voisi käynnistää tutkinnan omasta aloitteestaan tai sille tehdyn ilmoituksen perusteella. Viranomaisen olisi pyynnöstä huolehdittava ilmoituksen tehneen henkilön identiteetin suojaamisesta, jos sen paljastuminen olisi henkilölle haitallista. Jos valvontaviranomainen havaitsee, että direktiivin nojalla annettuja kansallisia säännöksiä ei ole noudatettu, sen olisi annettava kyseiselle yritykselle riittävä määräaika korjaavien toimien toteuttamiseksi.

Korjaavien toimien toteuttaminen ei estäisi seuraamusten määräämistä tai siviilioikeudellisen korvausvastuun syntymistä. Valvontaviranomaisilla olisi oltava vähintään valtuudet antaa määräys tietyn toiminnan lopettamisesta, pidättäytymisestä toiminnasta ja korjaaviin toimenpiteisiin ryhtymisestä. Viranomaisen voisi toteuttaa väliaikaisia toimenpiteitä vakavan ja peruuttamattoman vahingon riskistä johtuvissa kiireellisissä tapauksissa.

Seuraamusten olisi oltava oikeasuhtaisia, tehokkaita ja varoittavia ja niihin olisi kuuluttava vähintään taloudelliset sanktiot ja julkinen lausunto, joka sisältää yrityksen nimien ja rikkomuksen laadun. Taloudellisen seuraamuksen maksimirangaistuksen vähimmäismäärä olisi viisi (5) prosenttia yrityksen maailmanlaajuisesta liikevaihdosta. Sääntelyssä määriteltäisiin tekijät, jotka on otettava huomioon seuraamuksia määrittäessä.

Siviilioikeudellinen vastuu

Vahingonkorvausvelvollisuus

Direktiivi sisältäisi vahingonkorvausvelvollisuuden, jonka mukaan yritys voidaan saattaa vastuuseen luonnolliselle henkilölle tai oikeushenkilölle aiheutuneista vahingoista, jos yritys on tahallaan tai tuottamuksellisesti laiminlyönyt direktiivin mukaiset vaikutusten ehkäisemistä, lieventä-

Valiokunnan lausunto SuVL 1/2024 vp

mistä tai lopettamista koskevat velvoitteet ja sen seurauksena on syntynyt sellainen haitallinen vaikutus, joka olisi voitu direktiivissä säädetyillä keinoilla ehkäistä, lieventää tai lopettaa.

Luonnollisella henkilöllä tai oikeushenkilöllä olisi oikeus saada täysimääräinen korvaus aiheutuneesta vahingosta. Täysi korvaus ei saisi johtaa ylikompensatioon. Yritys ei olisi vahingonkorvausvelvollinen, jos vahingon ovat aiheuttaneet ainoastaan sen liikekumppanit sen toimintaketjussa.

Yhtiön siviilioikeudellinen vastuu aiheutuneista vahingoista ei rajoittaisi sen tytäryhtiöiden tai arvoketjun välittömien ja välillisten liikekumppaneiden siviilioikeudellista vastuuta. Jos vahingon ovat aiheuttaneet yhdessä yhtiö ja sen tytäryhtiö, välitön tai välillinen liikekumppani, ne ovat yhteisvastuussa, tämän kuitenkin rajoittamatta yhteisvastuuta ja takautumisoikeuksia koskevan kansallisen lainsäädännön soveltamista. Suomen pyrkimyksistä huolimatta direktiiviin ei kuitenkaan neuvotteluissa lisätty säännöksiä rajatusti tätä direktiiviä koskevasta jäsenvaltion velvollisuudesta säätää yhteisvastuuta koskevasta takautumisoikeudesta. Tämä saattaa jättää yritysten yhteisvastuun toteutumisen käytännössä avoimeksi EU-tasolla.

Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että direktiivin mukaiset vahingonkorvaussäännökset ovat kansainvälisesti pakottavia tapauksissa, joissa vaatimuksiin sovellettava laki ei ole jäsenvaltion laki.

Vahingonkorvausta koskeva siviiliprosessi

Neuvottelutulos sisältää uusien siviiliprosessia koskevien säännösten lisäämisen siviilioikeudellista vastuuta koskevaan artiklaan. Direktiivin mukaan kansalliset vahingonkorvauskanteiden nostamisen vanhentumisajan alkamista, kestoja, lykkäämistä tai keskeytymistä koskevat säännökset eivät saisi tarpeettomasti rajoittaa vahingonkorvauksen vaatimista ja niiden pitäisi vähintään vastata kansallisia siviilioikeudellista vastuuta koskevia säännöksiä. Vanhentumisajan olisi oltava vähintään viisi (5) vuotta eikä se saisi missään tapauksessa olla lyhyempi kuin yleistä siviilioikeudellista vastuuta koskeva kansallinen vanhentumisaika. Vanhentumisaika poikkeaa kansallisen vanhentumislainsäädännön mukaisesta kolmen vuoden vanhentumisajasta. Vanhentumisaika ei saisi alkaa kulua, ennen kuin vahingon aiheuttaminen on päättynyt ja vahingonkärsijä on saanut vahingonkorvauksen vaatimiseksi riittävät tiedot vahingosta ja sen aiheuttajasta. Ehdotus vastaa pääosin kansallisen vanhentumislain mukaisia vanhentumisajan laskemista koskevia säännöksiä, mutta ehdotetut säännökset siitä, että vanhentumissääntely ei saa tarpeettomasti haitata korvauksen vaatimista ja että aika lasketaan vasta riittävästä vahingonkärsijän tietoisuudesta, ovat sisällöltään jossain määrin epäselviä. Prosessin oikeudenkäyntikulut eivät saisi olla niin kalliita, että ne olisivat esteenä oikeussuojan hakemiselle.

Kantajalla tulisi prosessin yhteydessä olla mahdollisuus vaatia kieltotoimenpiteitä, mukaan lukien summaarinen menettely, joilla pyritään lopettamaan direktiivin säännösten rikkominen.

Jäsenvaltioiden olisi säädettävä kohtuullisista edellytyksistä, joilla jokainen henkilö, joka väittää joutuneensa direktiivin nojalla loukatuksi, voi valtuuttaa ammattiyhdistyksen, valtioista riippumattoman ihmisoikeusjärjestön tai ympäristöjärjestön tai muun valtioista riippumattoman järjestön sekä EU:n jäsenvaltioon sijoittautuneet kansalliset ihmisoikeusinstituutiot nostamaan kan-

Valiokunnan lausunto SuVL 1/2024 vp

teen omista nimissään uhrin oikeuksien toteuttamiseksi, kuitenkin rajoittamatta kansallisten siiviliprosessisääntöjen soveltamista. Ammattiliitto tai kansalaisjärjestö voitaisiin valtuuttaa, jos se on luonteeltaan pysyvä eikä sen toiminta rajoitu vain direktiivin mukaisten oikeuksien toteuttamiseen ja jos se ei sääntöjensä mukaisesti harjoita kaupallista toimintaa. Suomessa edustaja- tai ryhmäkanteita voidaan nostaa vain kuluttaja-asioissa. Uudet säännökset tarkoittaisivat ryhmäkanteen laajentamista muihin kuin kuluttaja-asioihin ja yli sen, mitä EU:n edustajakannedirektiivi 2020/1828 edellyttää.

Jos kantaja esittää sellaisen perustelun ja kohtuullisesti saatavilla olevat todisteet, jotka tukevat vahingonkorvausvaatimuksen uskottavuutta, tuomioistuimet voisivat määrätä, että yhtiö julkistaa määräysvallassaan olevat lisätodisteet kansallisen prosessioikeuden mukaisesti. Kansallisten tuomioistuinten olisi rajoitettava pyydettyjen todisteiden julkistaminen siihen, mikä on tarpeen ja oikeasuhteista mahdollisen vahingonkorvausvaatimuksen tai vahingonkorvausvaatimuksen tueksi. Todisteiden julkistamisen tai säilyttämisen kohtuullisuutta harkitessaan kansallisten tuomioistuinten olisi otettava huomioon muun ohella julkistamisen laajuus ja kustannukset sekä kaikkien osapuolten etu, mukaan lukien tarve estää sellaisten yksilöimättömien tietojen etsintä, jotka todennäköisesti eivät ole merkityksellisiä asianosaisille oikeudenkäynnissä. Kansallisilla tuomioistuimilla olisi toimivalta määrätä myös luottamuksellisia tietoja sisältävien todisteiden luovuttamisesta, jos ne pitävät sitä vahingonkorvauskanteen kannalta merkityksellisenä. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että kun kansalliset tuomioistuimet määräävät tällaisten tietojen luovuttamisesta, niillä on käytettävissään tehokkaat toimenpiteet tällaisten tietojen suojaamiseksi. Säännökset poikkeavat yleisistä kansallisista prosessisäännöksistä, joiden mukaan tuomioistuin voi määrätä esineen tai asiakirjan tuotavaksi tuomioistuimeen, jos esineellä tai asiakirjalla voi olla merkitystä näyttönä vireillä olevassa asiassa. Kansallisessa järjestelmässä vaatimusta todisteen esittämisestä (editiovaatimus) ei voida käyttää todisteiden etsimiseen eikä sen selvittämiseen, onko vastapuolen tai kolmannen hallussa asian kannalta merkityksellisiä todisteita.

Yritykset, jotka ovat osallistuneet teollisuus- tai sidosryhmäaloitteisiin tai jotka ovat käyttäneet kolmannen osapuolen todentamis- tai sopimuslausekkeita asianmukaisen huolellisuuden velvoitteiden toteuttamisessa, voitaisiin edelleen saattaa vastuuseen direktiivin vahingonkorvaussäännösten mukaisesti.

Valtioneuvoston kanta

Yleisesti

Hallitusohjelman mukaisesti kehitetään yritys vastuuta EU- ja OECD -tasoilla. Suomi pitää tärkeänä, että yritysten kestävä toimintaa koskevasta huolellisuusvelvoitteesta ehdotetun direktiivin, jäljempänä yritys vastuudirektiivi tai direktiivi, sääntely tulee voimaan Euroopan unionissa lähivuosina.

Direktiivin tulisi muodostaa kokonaisuutena yrityksille selkeä, toteuttamiskelpoinen ja tasapuolinen toimintaympäristö. Neuvottelujen aikana kokonaisratkaisuun on sisällytetty elementtejä,

Valiokunnan lausunto SuVL 1/2024 vp

joihin Suomi on suhtautunut kriittisesti. Viime vaiheen kokonaisratkaisun vuoksi Suomi voi pitää äänestämistä neuvottelutuloksesta osana isompaa joukkoa.

Asianmukaisen huolellisuuden velvoite

Suomi arvioi, että trilogissa sovittu direktiivin teksti muodostaa yhdessä 31.12.2023 kansallisesti voimaan tuleen kestävyysraportointisääntelyn kanssa loogisen vastuullista liiketoimintaa koskevan sääntelykokonaisuuden.

Suomi katsoo, että direktiivin soveltamisala on pääosin tasapainoinen ja takaa sääntelylle toisaalta riittävän kunnianhimon ja toisaalta huomioi suhteellisuuden. Suomi hyväksyy rakennusalan lisäämisen riskipitoisten alojen joukkoon ja pitää trilogineuvotteluissa lisättyjä sääntelyn kiertämisen estämiseen tähtäviä säännöksiä tarkoituksenmukaisina. Yrityksen toimintaketjun määrittelyä ei ole kolmikantaneuvotteluissa olennaisesti muutettu, mutta Suomi olisi sen osalta ollut valmis myös kunnianhimoisempaan tuotteen tai palvelun käytön aikaisia toimia kattavaan sääntelyyn. Direktiivin sääntely tulisi voimaan portaittain alkaen suurimmista suuryrityksistä, mitä Suomi pitää suhteellisuuden kannalta järkevänä, sillä yritykset tarvitsevat aikaa sääntelyn vaatimien prosessien rakentamiseen.

Huolellisuusprosessia koskevat säännökset ovat selkeytyneet neuvotteluprosessin aikana Suomen neuvottelutavoitteen mukaisesti. Yrityksillä on käytännössä paremmat edellytykset omassa toiminnassaan noudattaa velvoitetta, mikä edelleen on omiaan parantamaan myös sääntelyn vaikuttavuutta. Suomen tavoitteena on ollut, että sääntely varmistaa sisämarkkinoilla toimiville yrityksille tasapuolisen kilpailuympäristön ja Suomi voi hyväksyä keskeisiä velvoitteita koskevan maksimiharmonisointilausekkeen lisäämisen säädökseen.

Suomi katsoo, että direktiivissä säädettävät korjaavia toimenpiteitä koskevat velvoitteet ja yritysten sidosryhmien osallistaminen kuuluvat asianmukaisen huolellisuuden prosessiin ja nämä velvoitteet ilmenevät sovitusta tekstistä riittävän selkeällä tavalla.

Direktiiviin sisältyvä suoraan yrityksille tehtäviä valituksia ja ilmoituskanavaa koskeva mekanismi tukee yritysten tietoisuuden lisäämistä sen toimintaketjussa tapahtuvista asioista. Direktiiviin lisätyt uudet säännökset haitallisia vaikutuksia koskevista ilmoituksista on muotoiltu siten, että ne toisivat yrityksille mahdollisimman vähän uutta taakkaa. Suomi voi hyväksyä lisäykset.

Direktiivin liitteen listaus haitallisia vaikutuksia ihmisoikeuksiin ja ympäristöön määrittelevistä kansainvälisistä sopimuksista ja niiden osalta sovellettavista säännöksistä on kattava. Liitteessä on myös pyritty painottamaan sen selkeyttä ja toimivuutta yritysten kannalta Suomen neuvottelutavoitteen mukaisesti. Neuvottelutuloksessa liitteitä laajennetaan neuvotteluprosessin aikana ILO:n ydinsopimukseen lisätyillä työturvallisuutta koskevilla sopimuksilla No 155 ja 187, mitä Suomi pitää tarkoituksenmukaisena. Laajennus toteutetaan komission delegoidulla asetuksella, kun kaikki jäsenvaltiot ovat ratifioineet sopimukset.

Seuraamukset ja valvonta

Valiokunnan lausunto SuVL 1/2024 vp

Direktiivin mukaiset valvontaviranomaisen toimivaltuudet ovat selkeytyneet, ne ovat suhteellisen kattavat ja sääntelyssä määritellään tarkoituksenmukaisella tavalla seikat, joita viranomaisen on otettava huomioon arvioidessaan yrityksen toimintaa suhteessa velvoitteisiin. Suomi katsoo, että direktiivin mukainen seuraamusmaksu on linjassa muun EU-oikeuden kanssa.

Ilmastonmuutoksen torjunta

Suomi pitää ilmastonmuutosta koskevia säännöksiä yhdessä liitteeseen tehtyjen lisäysten kanssa järkevinä ja tasapainoisina huomioiden huolellisuusveloitteen tavoitteet ja niiden yhteys raportointivelvoitteeseen. Suomi pitää hyvänä, että ilmastonmuutoksen torjuntaa koskeva kokonaisuus on edelleen vahventunut trilogineuvotteluissa ja että tekstiin on tehty täydennyksiä erityisesti ilmastonmuutoksen torjuntaa koskevan suunnitelman osalta. Kokonaiskunnianhimo on ilmastotasioiden osalta kasvanut.

Suomi näkee trilogivaiheessa lisätyn yrityksen johtoportaan kannustimia koskevan säännöksen ilmastomuutoksen torjuntaa koskevia tavoitteita tukevaksi ja voi hyväksyä lisäyksen.

Yhtiöoikeudelliset säännökset ja siviilioikeudellinen vastuu

Suomen neuvottelutavoitteiden mukaisesti direktiivissä ei ole mukana yhtiön johdon yhtiöoikeudellista tehtävää ja vastuuta koskevia säännöksiä.

Direktiivin huolellisuusvelvoitteita on arvioitava yhdessä siviilioikeudellista vastuuta koskevien säännösten kanssa. Varsinaisten vahingonkorvaussäännösten osalta Suomi piti tärkeänä pitäytyä neuvoston yleisnäkemyksen tekstissä, johon saatiin mukaan monia Suomen vahingonkorvausoikeudelle keskeisiä piirteitä kuten säännökset yrityksen tuottamuksesta, syy-yhteydestä ja täyden korvauksen periaatteesta. Siviilioikeudellinen vastuu on lisäksi rajattu vahinkoon, jonka sääntelyn kohteena oleva yritys yksin tai yhdessä toisen tahon kanssa on aiheuttanut. Nämä elementit sisältyvät neuvottelutulokseen.

Neuvottelutulokseen sisältyy myös uusia yritysvastuudirektiivin loukkauksia koskeviin asioihin sovellettavia siviiliprosessia koskevia säännöksiä, jotka ovat kansallisen oikeusjärjestelmän kannalta hyvin ongelmallisia (ks. luku Pääasiallinen sisältö ja Kansallinen lainsäädäntö). Suomi suhtautuu erittäin kriittisesti uusiin säännöksiin ryhmäkanteesta, jotka tarkoittavat ryhmäkanteen laajentamista muihin kuin kuluttaja-asioihin. Myös uudet todisteiden esittämisvelvollisuutta koskevat säännökset ovat kansallisen oikeusjärjestelmän kannalta hyvin ongelmallisia, ja Suomi suhtautuu näihin erittäin kriittisesti.

Finanssialaa koskeva sääntely

Finanssialaan soveltamisen osalta Suomelle tärkeintä on ollut, että ratkaisu on selkeä ja oikeusvarma, sekä sellainen, että se huomioi sosiaaliturvajärjestelmiä hoitavien eläkelaitosten osalta Suomen kansalliset erityispiirteet. Suomi pitää erityisen tärkeänä, että sääntelyä voidaan soveltaa käytännössä ilman merkittäviä tulkintaepäselvyyksiä.

Valiokunnan lausunto SuVL 1/2024 vp

Suomi voi hyväksyä finanssialan osalta tehdyn soveltamisratkaisun, jossa soveltaminen rajataan toimintaketjun alkupäähän (upstream-osa). Ratkaisu koskee myös kansallisia eläkejärjestelmiä ylläpitäviä eläkelaitoksia. Huomioiden yhdenmukainen soveltaminen kestävyysraportointisääntelyn kanssa, Suomi pitää järkevänä, että sovintoehdotuksen mukaan finanssialaan kuitenkin sovellettaisiin ilmastomuutoksen torjuntaa koskevaa artiklaa.

Neuvottelutuloksen mukaan soveltamista finanssialaan tarkasteltaisiin uudelleen myöhemmässä vaiheessa. Mahdollinen soveltamisalan laajentaminen edellyttää direktiivin muuttamista normaalissa lainsäädäntömenettelyssä.

Kokonaisarviointi

Suomi katsoo, että EU-instituutioiden saavuttama trilogisopu huomioi riittävällä tavalla Suomen keskeiset neuvottelutavoitteet ja neuvoston yleisnäkemyksessä sovitut elementit, erityisesti varsinaisen asianmukaisen huolellisuuden velvoitteen osalta. Neuvottelutulos sisältää Suomen kannalta tarkoituksenmukaiset ratkaisut eläkelaitosten, ilmastomuutoksen torjunnan ja keskeisten vahingonkorvusoikeudellisten periaatteiden osalta.

Direktiivissä on mukana myös Suomelle hankalia asioita, joihin on pyritty vaikuttamaan neuvottelujen aikana. Etenkään vahingonkorvauksen ryhmäkannetta ja todisteiden esittämisvelvollisuutta koskevia säännöksiä ei voida pitää Suomen oikeusjärjestelmän kannalta toimivina ratkaisuina, sillä ne poikkeavat meillä voimassa olevista yleissäännöksistä ja hajaannuttavat järjestelmää.

Direktiivin neuvottelujen lopputulos on kompromissi, joka varmistaa EU:n alueella toimiville yrityksille yhdenmukaistetun säädösympäristön vastuullisuussääntelyn osalta.

Suomi suhtautuu erittäin kriittisesti neuvottelutulokseen ryhmäkanteen ja todisteiden esittämisvelvollisuuden osalta. Kokonaisuutena arvioiden Suomi katsoo, että se voi pidättäytyä äänestämästä neuvottelutuloksesta osana isompaa joukkoa.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Suuri valiokunta pitää tärkeänä, että EU:n yritys vastuudirektiivistä saataisiin sopu aikaan. Suuri valiokunta katsoo valtioneuvoston tavoin, että EU-toimielinten välisissä kolmikantaneuvotteluissa (nk. trilogit) on saavutettu kompromissi, joka varmistaa EU:n alueella toimiville yrityksille yhdenmukaistetun säädösympäristön vastuullisuussääntelyn osalta. On tärkeää, että direktiivi muodostaisi yrityksille selkeän, toteuttamiskelpoisen ja tasapuolisen toimintaympäristön.

Suuri valiokunta katsoo valtioneuvoston tavoin, että direktiivin soveltamisala on pääosin tasapuolinen ja takaa sääntelylle toisaalta riittävän kunnianhimon ja toisaalta huomioi suhteellisuuden. Suuri valiokunta yhtyy valtioneuvoston näkemykseen siitä, että EU-toimielinten kolmikantaneuvotteluissa saavuttama sopu huomioi riittävällä tavalla Suomen keskeiset neuvottelutavoitteet, erityisesti varsinaisen asianmukaisen huolellisuuden velvoitteen osalta. Valtioneuvosto katsoo kirjelmässään, että trilogeissa sovittu teksti muodostaa yhdessä 31.12.2023 kansallisesti voimaan

Valiokunnan lausunto SuVL 1/2024 vp

tulleen kestävyysraportointisääntelyn kanssa loogisen vastuullista liiketoimintaa koskevan sääntelykokonaisuuden.

Valtioneuvosto toteaa kannassaan, että direktiivissä on mukana myös Suomelle hankalia asioita. Sen mukaan etenkin vahingonkorvauksen ryhmäkannetta ja todisteiden esittämisvelvollisuutta koskevia säännöksiä ei voida pitää Suomen oikeusjärjestelmän kannalta toimivina ratkaisuin, sillä ne poikkeavat meillä voimassa olevista yleissäännöksistä ja hajaannuttavat järjestelmää. Suuri valiokunta suhtautuu neuvottelutulokseen tältä osin valtioneuvoston tavoin kriittisesti ja pitää valitettavana, että ehdotukseen tuotiin näitä elementtejä neuvotteluiden loppuvaiheissa ilman, että säännösten sisällöstä olisi kunnolla neuvoston puolella keskusteltu.

Suuren valiokunnan asiantuntijakuulemisten perusteella on vielä auki, saako ehdotus taakseen jäsenmaiden määräenemmistön. Suuri valiokunta pitää perusteltuna sitä, että Suomen äänestysratkaisu katsotaan viime hetken tilanteen pohjalta ja edellä mainittuja ehdotuksen elementtejä kokonaisvaltaisesti punniten. Suuri valiokunta pitää tärkeänä, että jos sopua ei saada aikaan Coreperissa 9.2.2024, ratkaisua vielä etsittäisiin ja Suomen huoliin pyrittäisiin löytämään ratkaisuja, vaikka aikaa onkin rajallisesti ennen Euroopan parlamentin vaaleja.

VALIOKUNNAN LAUSUNTO

Suuri valiokunta ilmoittaa,

että se yhtyy asiassa valtioneuvoston kantaan korostaen samalla, että se kannattaa yritysvastuusta säättämistä EU-tasolla. Suuri valiokunta pitää tärkeänä, että jos määräenemmistöä ei löydy Coreperissa perjantaina 9.2.2024, sopua asiassa ja ratkaisuja Suomen huoliin etsittäisiin vielä ennen Euroopan parlamentin vaaleja.

Valiokunnan lausunto SuVL 1/2024 vp

Helsingissä 8.2.2024

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Heikki Autto kok
2. varapuheenjohtaja Maria Guzenina sd
jäsen Juho Eerola ps
jäsen Ritva Elomaa ps
jäsen Elisa Gebhard sd
jäsen Teemu Keskisarja ps
jäsen Kimmo Kiljunen sd
jäsen Jani Kokko sd
jäsen Katri Kulmuni kesk
jäsen Maria Ohisalo vihr
jäsen Susanne Päivärinta kok
jäsen Onni Rostila ps
jäsen Aura Salla kok
jäsen Sari Tanus kd
jäsen Sinuhe Wallinheimo kok
varajäsen Timo Furuholm vas
varajäsen Timo Harakka sd
varajäsen Jani Mäkelä ps
varajäsen Anders Norrback r
varajäsen Mika Poutala kd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Kaisa Männistö

Valiokunnan lausunto SuVL 1/2024 vp
Eriävä mielipide

Eriävä mielipide /sd, vihr, vas

Perustelut

Suomen hallitus on hallitusohjelmassaan sitoutunut edistämään EU-tasoista yritys vastuulainsäädäntöä. Kyse on viime vuosikymmenten tärkeimmästä yritys vastuuta koskevasta lainsäädännöstä ja esitystä tukevat asiantuntijat sekä monet suomalaiset ihmisoikeuksien edistämiseen ja ilmastoto- ja ympäristötoimiin sitoutuneet yritykset. Yritysvastuudirektiivi on myös vastuullisesti toimivien yritysten edun mukainen.

Suomi on yritysvastuudirektiivin laatimisen aikana saanut valtioneuvoston ja eduskunnan tärkeiksi nousseita kriittisiä kantoja mukaan direktiivin lopulliseen muotoon.

Ottaen huomioon, että yritysvastuudirektiivistä on saavutettu sopu kolmikantaneuvotteluissa, on äärimmäisen epätodennäköistä, että saavutettua sopua voitaisiin vielä avata Suomen viime hetkellä nostamien huolien vuoksi. Yritysvastuudirektiivin kolmikantaneuvotteluissa saavutetun sopun hyväksymistä koskevassa äänestyksessä Suomen tulisi äänestää direktiivin puolesta, sillä tyhjän äänestämisen voisi johtaa direktiivin kaatumiseen, mikä ei ole Suomen tavoitteiden mukaista eikä suomalaisten yritysten etu.

On myös vahingollista, jos Suomi muuttaa EU-asioiden pitkää linjaa. Pienen maan etu on, että sopimuksista pidetään kiinni. Aiemmin, kun suuret jäsenmaat ovat halunneet avata trilogissa saavutetun sopun, Suomi ei ole lähtenyt mukaan halvaannuttamaan EU-päätöksentekoa. Viime aikoina yleistynyt menettely tarjoaa suurille jäsenmaille eräänlaisen veto-oikeuden, joka on Suomen edun vastainen.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme

että kokonaisuus huomioiden Suomen tulee kannattaa EU:n yritys vastuulainsäädännön hyväksymistä

Helsingissä 08.02.2024

Timo Harakka sd
Maria Guzenina sd
Elisa Gebhard sd
Kimmo Kiljunen sd
Jani Kokko sd
Maria Ohisalo vihr
Inka Hopsu vihr
Timo Furuholm vas